

Krystyna Głowacka

Znamiona przestępstwa jako okoliczności uwzględniane przy wymiarze kary

Palestra 30/10-11(346-347), 88-93

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

myślnych, stało się niewątpliwie przyczyną niejednej zbrodni. Podkreślić należy, że nie tylko kobiety z tzw. marginesu społecznego cechowała niejednokrotnie lekko-myślność postępowania (pochopne zawieranie podejrzanych znajomości, korzystanie z dwuznacznych ofert, picie alkoholu z późniejszym sprawcą przestępstwa, udanie się z nim dobrowolnie w odludne lub odizolowane miejsce itp.), co stwarzało dogodne warunki, a być może stanowiło czasami zachętę do dokonania czynu. Potwierdziła się teza, że prostytutki są szczególnie narażone na zabójstwa na tle seksualnym. Również został stwierdzony związek pomiędzy przestępstwem a używaniem alkoholu przez ofiary. Nie potwierdzono natomiast stereotypu, że ofiara i sprawca są sobie całkowicie obcy oraz tego, że sprawca jest aktywny przy zawsze pasywnej ofierze. Stwierdzono, że osoby bliskie lub bardzo bliskie w stosunku do sprawcy stanowiły prawie 20% ogółu ofiar.

Opracowanie niniejsze stanowi jedną z nielicznych prób empirycznego zbadania ofiar zabójstw na tle seksualnym w naszym kraju. Wyciągnięte wnioski przez autora nie noszą charakteru teoretycznego, gdyż mogą one być pomocne w praktyce sądowej, zwłaszcza w praktyce obrończej w omawianych sprawach. Mogą też one stanowić asumpt do dalszych badań tych niezwykle skomplikowanych spraw karnych.

KRYSTYNA GŁOWACKA

ZNAMIONA PRZESTĘPSTWA JAKO OKOLICZNOŚCI UWZGLĘDNIANE PRZY WYMIARZE KARY

Uzasadniając wyrok skazujący, sąd orzekający przytacza na podstawie art. 372 § 2 k.p.k. okoliczności, które miał na względzie przy wymiarze kary. Niejednokrotnie okoliczności te stanowią znamiona przestępstwa. Należy tu uwzględnić ogólny wpływ tych okoliczności na wymiar kary, ponieważ nie można zakładać jednokierunkowości danej okoliczności w tym sensie, że jest ona wyłącznie obciążająca lub wyłącznie łagodząca.

Nie podważając ogólnej zasady, że okoliczności należące do znamion przestępstwa nie mogą same przez się wpływać na wymiar kary, podnieść należy, że występują tu istotne wyjątki. Są to okoliczności, które podlegają stopniowaniu co do ilości i jakości, alternatywnie wymienione w ustawie, lecz w konkretnym wypadku wystąpią jednocześnie, a także okoliczności występujące w kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu.

Brak sankcji bezwzględnie określonych w naszym ustawodawstwie karnym, wielość sankcji względnie określonych z reguły o dość szerokich ramach wymiaru kary sprawia, że zagadnienia sędziowskiego wymiaru kary są zawsze interesujące. Warto przyjrzeć się bliżej jednemu z nich i rozważyć wpływ znamion przestępstwa na sądowy wymiar kary.

Oprócz okoliczności łagodzących i obciążających, funkcjonujących poza znamionami przestępstwa, występują okoliczności, które tworzą dany typ przestępstwa. Niejednokrotnie są to te same fakty, zdarzenia czy stany. Zaszeregowanie tych samych okoliczności raz do rzędu ustawowych znamion przestępstwa danego typu, a drugi raz do okoliczności istotnych przy wymiarze kary nie należących do znamion „nie wynika z samej ich istoty, ale z określonych pozycji polityki kry-

minalnej, uwzględniającej pewne tendencje występujące (być może tradycyjnie) w praktyce sądowej”.¹

Powstaje jednak problem, czy okoliczności należące do ustawowych znamion przestępstwa danego typu mogą być dodatkowo uwzględniane przy wymiarze kary.

Przeciwnicy takiego poglądu twierdzą, że okoliczności, które należą do ustawowych znamion przestępstwa, nie mogą być traktowane jako okoliczności obciążające bądź łagodzące, skoro ustawodawca już je uwzględnił w ustawowym zagrożeniu. Podwójne wykorzystanie danej okoliczności w konkretnej sprawie (raz ustanowienie jej w konkretnym przepisie przewidującym odpowiednią sankcję karną, a drugi raz uwzględnienie jej przy wymiarze kary) byłoby — według nich — naruszeniem zasady praworządności.²

Takie samo stanowisko zostało przyjęte przez projekt kodeksu karnego z 1963 roku. Artykuł 61 stanowił: „Okoliczności, które należą do znamion czynu zabronionego przez ustawę karną, nie można uznać za obciążające lub łagodzące”. Następne dwa projekty kodeksu karnego oraz obowiązujący kodeks karny nie zawierają przepisu regulującego tę kwestię.

Można się zgodzić z ogólną zasadą, iż okoliczności należące do znamion nie mogą być same przez się traktowane jako okoliczności wpływające na zaostrzenie lub złagodzenie kary.³ Jednakże należy się zastanowić, czy w danej normie prawnej nie można wyodrębnić elementów konstytuujących przestępność czynu (np. nie można sprawcy przestępstwa z art. 152 k.k. wymierzyć surowszej kary, powołując się na okoliczność, że sprawca nieumyślnie spowodował właśnie śmierć człowieka, życie zaś ludzkie jest pod szczególną ochroną) od tych, które wpływają na wymiar kary.

Ustawowe okoliczności mogą być uznane za obciążające lub łagodzące pod warunkiem, że będą:

- 1) podlegały stopniowaniu co do ilości (np. przy przestępstwie z art. 168 § 1 k.k. nie będzie obojętny dla wymiaru kary stopień nasilenia stosowanej przemocy, tzn. czy sprawca swoją ofiarę tylko przytrzymał, czy również bił ją) lub jakości (np. stopień spowodowanego kalectwa w rozumieniu art. 155 § 1 k.k. może mieć różne postacie, o niejednakowych rozmiarach skutków: zupełne pozbawienie człowieka wzroku kwalifikowane z art. 155 § 1 pkt 1 k.k. bądź też pozbawienie wzroku tylko w jednym oku, przy sprawnie funkcjonującym drugim kwalifikowane z art. 155 § 1 pkt 2 — nie może być obojętne przy wymiarze kary w konkretnym wypadku);
- 2) alternatywnie wymienione w ustawie, lecz w konkretnym wypadku wystąpią jednocześnie, czyli nastąpi **n a g r o m a d z e n i e** okoliczności ustawowych (np. nie będzie obojętny dla wymiaru kary fakt, że sprawca przestępstwa z art. 239 § 3 k.k. najpierw przyjął obietnicę otrzymania pieniędzy, a potem przyjął korzyść majątkową w postaci pieniędzy).

¹ L. Lerner: Pojęcie okoliczności obciążających w prawie karnym, Państwo i Prawo nr 2, 1964, s. 211.

² Por. J. Turowski: Okoliczności wpływające na wymiar kary, Nowe Prawo nr 1, 1957, s. 107. Podobne stanowisko w odniesieniu do przestępstw kwalifikowanych zajmuje A. Zębik: Okoliczności obciążające przy wymiarze kary, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1966, s. 107.

³ Por. wyroki SN: z dnia 26.II.1973 r. I KR 384/72, OSNKW 7—8, 1973, poz. 91, s. 24; z dnia 16.XII.1974 r. Rw 613/74, OSNKW 3—4, 1975, poz. 46, s. 67; z dnia 18.XII.1974 r. V KRN 341/74, OSNKW 2, 1975, poz. 25, s. 17; z dnia 29.IV.1983 r. IV KR 67/83, OSNKW 1—2, 1984, poz. 8, s. 17 wraz z głosem W. Kubali (Palestra nr 7—8, 1984, s. 68).

Ad 1. Na ustawowe okoliczności, które podlegają stopniowaniu co do ilości, spotyka się różne określenia: „ilościowe stopniowanie”,⁴ „stopień nasilenia (...) okoliczności objętej znamionami przestępstwa”,⁵ „okoliczność podlegająca stopniowaniu co do jej nasilenia”,⁶ „stopniowanie co do ich nasilenia”,⁷ okoliczności, które występują ze znaczną intensywnością”.⁸

Wydaje się, że termin „stopniowanie co do ilości” jest słuszny. Należy go rozumieć jako ilościowe narastanie bądź ilościowe zmniejszanie występowania danej okoliczności.

Drugi rodzaj stopniowania ma mniej zróżnicowane określenia: „stopniowanie co do jakości”,⁹ „okoliczność podlegająca stopniowaniu co do (...) jakości”.¹⁰

W literaturze występują również określenia bardzo ogólne, jak np. „okoliczności należące do znamion (...), gdy podlegają stopniowaniu”,¹¹ bez bliższego jednak określenia, jakiemu.

Czy występowanie okoliczności należącej do znamion może przesądzić, że będzie ona tylko obciążająca bądź tylko łagodząca?

Na temat tej kwestii prezentowane są dwa stanowiska. Pierwsze uznaje, że należy uwzględnić okoliczności występujące w określonym stopniu jako tylko obciążające.¹² Stanowisko drugie utrzymuje, że powyższe okoliczności mogą wpływać zarówno na zaostrezenie jak i na złagodzenie kary.¹³

Wydaje się, że drugie, szersze stanowisko jest słuszniejsze dlatego, że pojęcie stopniowania mieści w sobie gradację wartości w obie strony, zarówno w górę jak i w dół. Nie można zakładać określonej jednokierunkowości danej okoliczności w tym sensie, iż jest ona wyłącznie obciążająca lub wyłącznie łagodząca. Zaczyna ona wpływać na wymiar kary w zależności od konkretnej sytuacji.

Należy bliżej przyjrzeć się okolicznościom podlegającym stopniowaniu co do ilości. Będą to znamiona mające mniej lub więcej ocennie określone „pole” znaczeniowe, które ma wypełniać praktyka sądowa swoimi ocenami indywidualnymi.¹⁴

Można te znamiona podzielić na dwie grupy: jedną o charakterze zwiększającym stopień nasilenia występowania danej okoliczności i drugą o charakterze zmniejszającym stopień nasilenia określonej okoliczności. Dana okoliczność może się znaleźć zarówno w pierwszej jak i drugiej grupie, w zależności od gradacji ilościowej.

⁴ L. Lernell: Wykład prawa karnego, Warszawa 1961, s. 300.

⁵ I. Andrejew: Polskie prawo karne, Warszawa 1983, s. 286.

⁶ H. Kempisty: Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych, Warszawa 1974, s. 331.

⁷ Wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w sprawach o przestępstwa drogowe z dnia 18.II.1975 r. V KZP 2/74, OSNKW 3-4, 1975, poz. 33, teza 32; wyrok SN z dnia 18.XII.1974 r. (cyt. wyżej w przyp. 3).

⁸ Wyrok SN z dnia 29.IV.1983 r. (cyt. wyżej w przyp. 3).

⁹ Wytyczne w sprawach o przestępstwa drogowe (cyt. wyżej w przyp. 7); wyrok SN z dn. 18.XII.1974 r. (cyt. wyżej w przyp. 3).

¹⁰ H. Kempisty: op. cit., s. 331.

¹¹ H. Pracki: Wpływ znamion i okoliczności czynu na wymiar kary, Nowe Prawo nr 10-11, 1975, s. 1412. Termin ten jest również użyty w Wytycznych o przestępstwa zgwałcenia (uchwała z dn. 21.XII.1972 r. VI KZP 64/72, OSNKW 2-3, 1973, poz. 18, II część), jednakże z dalszych części Wytycznych można wywnioskować, iż będzie to stopniowanie ilościowe („stopień nasilenia stosowanej przemocy”, „intensywność groźby lub podstępu”, „stopień szczególnego okrucieństwa”) jak również stopniowanie jakościowe („rodzaj groźby”, „rodzaj podstępu”).

¹² H. Kempisty: op. cit., s. 331; L. Lernell: op. cit., s. 300.

¹³ I. Andrejew: op. cit., s. 286; wyrok SN z dn. 18.XII.1974 r. (cyt. wyżej w przyp. 3).

¹⁴ W. Wolter: Uwagi o znamionach wymagających ilościowej oceny, Państwo i Prawo nr 6, 1976, s. 26; Głosa W. Kubali do wyroku SN z dn. 29.IV.1983 r. (cyt. wyżej w przyp. 3).

Przyjmując inne kryteria podziału, można — w zależności od tego czy ustawodawca lub orzecznictwo bądź doktryna precyzują w określony sposób ilościowo ocenne znamiona — podzielić je na dwie grupy:

- a) pierwszą stanowią okoliczności, które zostały wyjaśnione w drodze wykładni,
- b) drugą stanowią okoliczności, którym brak takiego wyjaśnienia.

Ad a) Precyzując ilościowo ocenne znamiona, najłatwiej byłoby określić ich dolną i górną granicę. Podanie górnej granicy skali ilościowej w sposób jednoznaczny nie da się ustalić. Teoretycznie mogą one sięgać nawet najwyższych wartości, chyba że przepis podstawowy ma typ kwalifikowany ze względu na daną okoliczność. Wówczas dolny próg przepisu kwalifikowanego wyznaczy górny próg przepisu podstawowego, o tyle więc dolną granicę można ustalić.

Najmniej kłopotliwa sytuacja ma miejsce wówczas, gdy znamię występuje jeden raz w ustawie i ma określoną wykładnię. Gorzej, gdy istnieje wiele jednobrzmiących znamion, przy czym tylko niektóre są interpretowane, i to nie zawsze jednako. Czy te jednobrzmiące znamiona rzeczywiście wskazują na różne znaczenia ilościowe?

Odpowiedź na powyższe pytanie poprzedzi następujący przykład. Znamię „poważny” występuje w 11 przepisach kodeksu karnego (art. 99, 100, 127 pkt 1, 127 pkt 2, 134 § 1, 145 § 1, 155 § 1 pkt 2, 164 § 1, 217 § 1, 271, 323 § 1). „Poważna szkoda” występuje w 4 wypadkach (art. 145 § 1, 217 § 1, 271, 323 § 1). Bliżej sprecyzowana „poważna szkoda w mieniu” jest w 2 przepisach normujących wypadek w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym (art. 145 § 1, 323 § 1). Wyjaśnienie tej okoliczności z określeniem dolnego progu, od którego orientacyjnie należy przyjmować „poważną szkodę w mieniu”, podaje orzecznictwo Sądu Najwyższego.¹⁵

Powyższa analiza wskazuje, że określone znamię należy badać łącznie z całym przepisem ustawy, w której ono występuje. Jednobrzmiące znamiona występujące w różnych przepisach prawnych będą mogły uzyskiwać różne interpretacje prawne. Jeżeli jednak w ramach tej samej kategorii przestępstw występuje różne natężenie ustawowego znamienia, to w zależności od stopnia tego natężenia może ono spełniać różną rolę. Nasilenie danej okoliczności może przemawiać za surowszym wymiarem kary w ramach zagrożenia przewidzianego za dane przestępstwo, a niekiedy znaczne nasilenie będzie podstawą kwalifikowanego typu przestępstwa.

Nasuwa się pytanie, czy w razie określenia w przepisie jednostkowego podmiotu popełnienie przestępstwa przez dwóch lub więcej współdziałających sprawców można uznać za ustawową okoliczność występującą w pewnym nasileniu.

Wspólne popełnienie przestępstwa oparte jest na wzajemnym porozumieniu się co do współdziałania dwóch lub więcej sprawców w dokonaniu przestępstwa. Jest ono tą okolicznością, zarówno natury podmiotowej jak i przedmiotowej, która zwiększa stopień społecznego niebezpieczeństwa działania poszczególnych współsprawców. W niektórych wypadkach współdziałanie stanowi podstawę kodeksowej budowy kwalifikowanego typu przestępstwa (np. art. 168 § 1, 202 § 1, 256 § 2, 304 § 2, 313 k.k.). Jeśli kwalifikowanego typu ze względu na dokonanie przestępstwa przez kilku sprawców nie ma, to jest to wówczas istotna okoliczność obciążająca przy wymiarze kary w stosunku do poszczególnych współsprawców.¹⁶ Przestępstwa popełniane przez dwóch sprawców są bardziej społecznie szkodliwe niż przestępstwa

¹⁵ Uchwała z dnia 21.IX.1983 r. VI KZP 25/83, OSNKW 1—2, 1984, poz. 2.

¹⁶ Por. wyroki SN: z dnia 7.I.1974 r. Rw 1087/73, OSNKW 5, 1974, poz. 101, s. 56; z dnia 24.VI.1971 r. Rw 634/71, OSNKW 10, 1971, poz. 157, s. 57; z dnia 14.IV.1976 r. Rw 140/76, OSNKW 6, 1976, poz. 84, s. 42.

popelniane przez jednego sprawcę, a mniej społecznie szkodliwe niż przestępstwa popelniane przez trzech i więcej sprawców.

Przeciwnieństwem zwiększania nasilenia danej okoliczności jest zmniejszanie stopnia jej występowania. Będzie ona wtedy podstawą łagodniejszego wymiaru kary dla sprawcy, przy czym znaczne zmniejszenie będzie przemawiać niekiedy za kwalifikacją z tytułu uprzywilejowanego.

Możliwa jest także sytuacja odwrotna. Mianowicie wystąpienie danej okoliczności może mieć miejsce w stopniu niższym od ustalonej dolnej granicy. Jeżeli będzie to przestępstwo kwalifikowane, to wtedy można zastosować inną kwalifikację prawną, najczęściej z przepisu określającego typ przestępstwa podstawowego. Ponadto może ona mieć istotny wpływ na wymiar kary już w ramach tego przestępstwa łagodniejszego. W wypadku gdy ilościowo ocenne znamię wystąpi w niewielkim stopniu, można się zastanawiać, czy sprawca będzie odpowiadał za popelnienie przestępstwa.

Dotychczasowe rozważania dotyczyły sytuacji, gdy dana okoliczność oscylowała między dolną a górną granicą stopniowania. Oprócz tego występują okoliczności „przeciętne”, „średnie” i one również powinny być uwzględniane przy wymiarze kary pod warunkiem, że z całokształtu okoliczności sprawy wynika, iż potęgują one społeczne niebezpieczeństwo czynu.

Ad b) Inaczej przedstawia się sytuacja, gdy znamiona ilościowo ocenne nie są nigdzie bliżej sprecyzowane. Brak odpowiednich mierników zarówno w ustawie jak i orzecznictwie powoduje, że ocena musi być dokonana na podstawie uznanego w społeczeństwie systemu wartości. Uwzględnienie danej okoliczności będzie uzależnione zarówno od czynników subiektywnych jak i obiektywnych. Do pierwszej kategorii należy zaliczyć poziom zawodowy sędziego, jego ogólną wiedzę i doświadczenie życiowe, a nawet stopień wrażliwości na popelnione przestępstwo. Czynnikiem obiektywnym będzie materiał dowodowy zebrany w konkretnej sprawie, a także normy obyczajowe obowiązujące w danym środowisku.

Ad 2. Drugą grupę stanowią okoliczności, które w ustawie są wymienione alternatywnie, ale w konkretnym wypadku występują jednocześnie. Sytuacje takie zwiększają stopień społecznego niebezpieczeństwa, co z kolei należy uwzględnić przy wymiarze kary.¹⁷

Powstaje pytanie, czy wymienione w przepisie okoliczności w razie ich jednoczesnego wystąpienia są w równym stopniu uwzględniane przy wymiarze kary? Wytyczne w sprawach o przestępstwa zgwałcenia stanowią, że „okolicznością obciążającą (jedną — przypis mój K.G.) jest więc np. działanie ze szczególnym okrucieństwem obok działania wspólnie z innymi osobami”, a więc pierwsza okoliczność — zdaniem wytycznych — obciąży sprawcę, druga nie. Na innym stanowisku stoją M. Leonieni i J. Leszczyński, którzy piszą: „Okolicznością obciążającą (jedną — przypis mój K.G.) jest np. działanie wspólnie z innymi osobami, a przy tym ze szczególnym okrucieństwem”.¹⁸ W wypadku takim, jeżeli sprawca będzie działał wspólnie z innymi osobami i ze szczególnym okrucieństwem, którą z tych okoliczności (a może obie?) należy uwzględnić przy wymiarze kary? Wydaje

¹⁷ Por.: Wytyczne w sprawach o przestępstwa zgwałcenia, II część (cyt. w przyp. 11); Wytyczne w sprawach o przestępstwa drogowe, teza 32 (cyt. w przyp. 7); wyrok SN z dnia 18.XII.1974 r. (cyt. wyżej w przyp. 3); wyrok SN z dnia 8.XI.1974 r. Rw 522/74, OSNKW 2, 1975, po. 31, s. 33.

¹⁸ M. Leonieni, J. Leszczyński: O wytycznych SN w sprawach o przestępstwa zgwałcenia, Nowe Prawo nr 6, 1973, s. 837.

się, że najlepiej obie te okoliczności potraktować łącznie w razie ich powstania i wymierzyć sprawcy surową karę ze względu na zbieg obciążających znamion.

Omawiany przykład dotyczył dwóch okoliczności. Można się zastanowić, czy w razie wymienienia alternatywnie w ustawie więcej niż dwóch okoliczności muszą one wystąpić jednocześnie, aby miały wpływ na wymiar kary. Na przykład czy przy przestępstwie z art. 136 k.k. sprawca musi jednocześnie spowodować śmierć człowieka, uszkodzenie ciała oraz szkodę w mieniu?

Wydaje się, że już wystąpienie co najmniej dwóch okoliczności łącznie spośród alternatywnie wymienionych w przepisie wystarczy do odpowiedniego uwzględnienia ich przy wymiarze kary.

Należy się teraz zastanowić, jak na wymiar kary wpływają okoliczności stanowiące znamiona w razie skazania na podstawie dwóch lub więcej zbiegających się przepisów (art. 10 k.k.).

W literaturze¹⁹ i w orzecznictwie²⁰ uznaje się, że w razie stosowania art. 10 k.k. znamiona przestępstw określonych w zbiegających się przepisach należy traktować jako okoliczności obciążające z wyjątkiem tych, które charakteryzują przepis stanowiący podstawę wymiaru kary.

Przy kumulatywnej kwalifikacji prawnej okoliczności należące do znamion zbiegających się przepisów ustawy potęgują stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu i powinny być poczytane na niekorzyść sprawcy, ale czy według zasad wyżej wymienionych? Kumulatywna kwalifikacja polega m.in. na wydobyciu pełnego obrazu społecznego niebezpieczeństwa czynu sprawcy, a ten ostatni element ma istotne znaczenie dla wymiaru kary. Wyłączenie okoliczności wpływających na wymiar kary z przepisu przewidującego karę najsurowszą nie jest zasadne. Gdyby bowiem sprawca odpowiadał tylko z przepisu nie branego pod uwagę przy wymiarze kary, a powstałyby okoliczności, które w związku z przedstawionymi wyżej argumentami byłyby istotne, to powinny one być uwzględnione. Tym bardziej zaś w wypadku nagromadzenia okoliczności ustawowych należy je rozpatrzyć i uwzględnić przy wymiarze kary.

Może zajść taka sytuacja, że sprawca czynem swoim wyczerpuje znamiona dwóch albo więcej przepisów ustawy karnej, które przewidują takie same sankcje karne. Na podstawie art. 10 § 3 k.k. sprawcy zostanie wówczas wymierzona kara z przepisu stanowiącego główny czynnik w przestępstwie, a więc z przepisu, który zawiera najwięcej istotnych okoliczności. Błędem byłoby ich nieuwzględnienie przy wymiarze kary.

Powyższe rozważania są szczególnie istotne przy wyrokowaniu. Sąd orzekający, uzasadniając wyrok, nie powinien się ograniczać do powołania na określony (wysoki, niski, średni, przeciętny) stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu, gdyż prowadzi to do zbyt dalekiego uproszczenia, które w rezultacie uniemożliwia weryfikację przyjętego wymiaru kary.²¹

Spoleczne niebezpieczeństwo stanowi bowiem wypadkową szeregu konkretnych okoliczności wynikających z popełnienia przez sprawcę danego czynu.

¹⁹ H. Kempisty: op. cit., s. 331.

²⁰ Por.: Wytyczne w sprawach o przestępstwa zgwałcenia (cyt. w przyp. 11); Wytyczne w sprawach o przestępstwa drogowe, uzasadnienie do tezy 32 (cyt. w przyp. 7).

²¹ Powyższe stanowisko zalecają też Wytyczne SN w sprawie stosowania środków karnych przez sądy wojskowe, OSNKW 10-11, 1977, poz. 110.